

Maria Anastasiadis

M-POWERMENT – METODA, S KATERO NAREDIMO IZKUŠNJE VIDNE

ŠTUDIJ PRIMERA PROCESA REINTEGRACIJE BREZPOSELNIH

NAJAVNA ŠPICA

»Krepitev moči z medijsko uprizoritvijo« – na kratko: »M-Powerment« – je interdisciplinaren pristop, ki smo ga razvili v zadnjih dveh letih v kontekstu projekta »U-Turn« v okviru pobude EQUAL II za Avstrijo. V tem projektu smo omenjeni pristop preskusili v luči aktualnega družbenopolitičnega problema starejših oseb na trgu dela. Konkretno smo sodelovali z dvema različnima skupinama, to je s starejšimi iskalci zaposlitve in starejšimi podjetniki¹.

»Starejše osebe« tu pomeni ženske in moške, ki so stari 45 let in več. To je natanko tista starostna skupina, ki je s stališča politike trga dela najbolj izpostavljena. Tako se je, denimo, v Avstriji v obdobju med letoma 1995 do 2006 število brezposelnih v starostni skupini od 45 do 54 let povečalo s 30.112 na 34.820 (za približno 15,6 %), število brezposlenih v starostni skupini od 55 do 64 let pa z 9.663 na 12.359 (za približno 27,9 %) (gl. ÖSTAT 2007)². Poleg tega podatki jasno kažejo, da ljudje, stari 45 let in več, ostajajo brez zaposlitve dlje časa kot tisti iz drugih starostnih skupin in da

trajanje brezposelnosti narašča s starostjo. Po anketah avstrijskega zavoda za zaposlovanje za leto 2006 pri starostni skupini od 15 do 45 let obdobje brezposelnosti traja povprečno 99 dni, pri starostni skupini od 45 do 54 let 112 dni, pri osebah, starih 55 let in več, pa 177,5 dni. Pri osebah, starih 60 let in več, je to že dvakrat toliko, kolikor znaša povprečna vrednost za vse starostne skupine, in sicer 226 dni (gl. AMS 2006).

Po drugi strani se je v zadnjem desetletju v Avstriji precej povečal delež zaposlenih, starih 45 let in več. V letu 1995 je bilo povprečno število zaposlenih, starih od 45 do 54 let, 751.764, povprečje za leto 2006 pa je bilo 934.512 (24 % povečanje). V istem obdobju se je število zaposlenih, starih od 55 do 64 let, povečalo z 283.763 na 377.567 (za približno 33 %) (gl. ÖSTAT 2007). Vzrok za to povečanje je med drugim v tem, da se na trg dela vključuje vse več žensk, tudi žensk v srednjih letih. Medtem ko se je med letoma 1995 in 2006 stopnja zaposlenosti moških zmanjšala za skoraj 3 %, se je v istem obdobju stopnja zaposlenosti žensk povečala za 4 % (gl. ÖSTAT 2007).

To povečanje udeležnosti na trgu dela pa še zmeraj ni dovolj veliko glede na cilj evropske komisije, da bi do leta 2010 pri starostni skupini od 55 do 64 let dosegli 50 % stopnjo zaposlitve. Z malo pod 29 % v letu 2000 in 37 % v letu 2006 je stopnja zaposlenosti »starejših« v Avstriji ena izmed najnižjih v Evropski uniji. V tem oziru je Avstrija še vedno daleč od lizbonskega cilja.

Kot glavni vzrok za ta cilj Evropske unije pogosto navajajo demografske spremembe,

¹ Raziskovalno in razvojno delo, na katerega se opira pričujoči članek, je podrobneje prikazano v poročilu o rezultatih delovnega paketa REFLECT razvojnega partnerstva EQUAL »U-Turn«: »Empowerment durch mediale Inszenierung«, Dunaj 2007. Avtorica tega neobjavljenega dokumenta je Maria Anastasiadis v sodelovanju s Paulom Weihsom in Tomom Schmidom. Dostopno na <http://www.u-turn-equal.at>. Projekt sta financirala ESF in zvezno ministrstvo za gospodarstvo in delo Republike Avstrije.

² Plačana zaposlitev je s temi številkami definirana s pomočjo koncepta delovne sile.

katerih posledica je staranje prebivalstva in z njim delovne sile (gl. Mosberger *et al.* 2007: 8). Zato lahko domnevamo, da bo v naslednjih desetletjih starostna skupina nad 45 let vsaj začasno zagotovila precejšen potencial delovne sile. Ker bo (morebitna) posledica demografskih sprememb pomanjkanje mlajše delovne sile, bodo ljudje, stari več kot 45 let, dobili pomembnejšo vlogo v družbi dela.

S tem v mislih so avtorji zelene knjige o starejših (»Pakte-Grünbuch Ältere«) pravilno opozorili, da je v Avstriji nujno potrebno povečati stopnjo zaposlitve »starejših« (gl. TEP_EQUAL_Elderly 2006: 13). Tako avstrijski nacionalni program reform obvešča o ukrepih za »aktivno staranje«:

Obsežni ukrepi pokojninske reforme, ki je bila izvedena leta 2004, vključujejo uresničevanje prednostnega programa za obdobje med letoma 2005 in 2007 za zaposlene, stare 40 let in več, in iskalce zaposlitve, stare 50 let in več, ki je namenjen pospeševanju poklicne reintegracije in (pre)kvalifikacije in spodbujanju oblikovanja delovnih mest in delovanja organizacij, ki bodo primerni starosti zaposlenih. (Österreichisches Nationales Reformprogramm, prvi del 2005: 10.)

Dejavnosti potekajo na več ravneh pod geslom »aktivno staranje« in vključujejo ozaveščanje za podjetja kot delodajalce in ustvarjanje novih priložnosti, ki zadevajo tako zaposlitveno zakonodajo kot usposabljanje in svetovanje za ciljne skupine (gl. Mosberger *et al.* 2007: 16). Poleg tega, da spodbujajo interes posameznikov in posameznic, da bi se aktivirali, pa vsebujejo tudi ukrepe regulatorne politike za ohranjanje ravnovesja solidarnosti med produktivnostjo in prispevki. Zgled tega je, denimo, ko ukrep aktiviranja vključuje dolgotrajno brezposelnost starejše, čeprav ti svojo dolgotrajno brezposelnost doživljajo kot (z njihovega stališča legitimno) predčasno upokožitev. V primeru, da se oseba ne vključi v ta ali oni ukrep, ki ga predpisuje avstrijski zavod za zaposlovanje, izgubi pravico do socialne pomoči.

V tem oziru je treba korake za odpravo brezposelnosti zaradi starosti izvajati namensko

in diferencirano za vsako konkretno problematično skupino. Razprava, ki jo omejujejo statistični podatki, tako onemogoča, da bi videli kompleksnost realnosti. (Re)integracijski diskurzi zlasti pogosto prezrejo prav spremembno delovne kulture.

Prav to spremembo smo vzeli za izhodišče projektnega dela pri razvoju metode „M-Powerment«, saj se poleg demografskih sprememb in sprememb pokojninske zakonodaje odvijajo zlasti vsesplošne spremembe v svetu zaposlovanja, ki pred posameznike in posameznice postavljajo vse kompleksnejše zahteve, to, kako se spoprimejo z njimi, pa je večinoma odvisno od njihove lastne odločitve, ali so sposobni ukrepati. Odločitev, da so sposobni ukrepati, pa zlasti za posameznike in posameznice, starejše od 45 let, in še posebej za brezposelne ni nekaj samoumevnega. Izziv za socialno delo na tem področju je potemtakem v tem, da najdemo načine za spodbujanje samopercepcije in avtonomije teh posameznikov in posameznic. Tukaj pa na prizorišče stopi »krepitev moči z medijsko uprizoritvijo«.

V pričujočem članku je ta pristop prvič predstavljen v obliki diskurza o razmerju med teorijo in prakso v socialnem delu. Na temelju kratke predstavite problema staranja na trgu dela in procesov sprememb v delovni kulturi so opisane teoretske referenčne točke »krepitev moči«, »biografsko učenje« in »medijska uprizoritev«. Sledi predstavitev okvirnih smernic za uporabo te metode, ki temeljijo na praktičnem delu pri projektu in nakazujejo potencialne oporne točke tega metodološkega okvira za delo z drugimi naslovljenimi skupinami. Na koncu pa sem želela predstaviti še nekaj misli o tem, kako bi ta pristop posredovali naprej in ga vključili v poučevanje na univerzah in visokošolskih ustanovah.

IZHODIŠČNI MOTIV

Biti jaz in biti v svetu

Proces osvobajanja od zgodovinskih družbenih zadolžitev in struktur nadzora, ki je dosegel vrhunec konec 20. stoletja in ki vključuje

strukturo in kulturo družbeno-industrijskega dela, spremlja vse več svobode pa tudi negotovosti (gl. Beck 1986, Sennett 2000). S tem v zvezi lahko predpostavljamo zlasti to, da subjektivno oblikovan življenjepis dobi pomen, ko sprejmemo neskladnost med svobodo in negotovostjo.

Z drugimi besedami, posameznikove, posamezničine življenjske poti danes navadno ne določata prvotna družina in socialno okolje ali poklicna usposobljenost, to, kakšen poklic si je izbral, izbrala, kakšno delovno mesto je zasedel, zasedla, kakšna so njegova, njena prepričanja in v kakšnem tipu družine ali razmerja živi. Nasploh je način, kako so organizirana posameznikova, posamezničina področja življenja, postal bolj odprt in posamezniku, posameznici omogoča, da vse bolj postaja izključni upravljalec svoje življenjske zgodovine. Osvoboditev od starih omejitev in odvisnosti ponuja več svobode in različnih načinov organiziranja življenja v vse širšem spektru raznovrstnih možnosti. Zato pa se je povečalo tveganje neuspeha in prekinitve življenjskega sloga.

To zlasti zadeva starjše ljudi, ki so zaradi svoje starosti in s svojim socializacijskim ozadjem na eni strani, zlasti kar zadeva zaposlitveno-biografski proces, umeščeni v stari miselni vzorec (gl. Sennett 2005: 77), na drugi pa morajo uspešno obvladovati spreminjajoče se temeljne življenjske pogoje, in to brez generacije prednikov, ki bi jim lahko bili vzor.

Prejšnje generacije so, denimo, še lahko pričakovale razmeroma stalno zaposlitveno biografijo, ki se je navadno začela po usposabljanju za poklic z vstopom na trg dela, kjer je po prototipu človek ostal brez prekinitve zaposlitve in menjav delovnega mesta, dokler je bilo mogoče, pogosto vse do prenehanja zaposlitve zaradi upokojitve. Ta pričakovanja so bila večinoma omejena na moške. Do danes pa so zaradi sprememb v strukturah trga dela in zahtevah po usposobljenosti zaposlitvene biografije postale izjemno dinamične. Poklicno napredovanje in nazadovanje se tesno prepletata. Zaradi prekinitve kariere, poznejšega, dodatnega in novega pridobivanja kvalifikacij,

sprememb v industrijskih sektorjih in brezposelnosti je pričakovani potek zaposlitvene biografije postal zastarel pojem. Kljub temu, da se je naša realnost spremenila, pa ljudje še vedno gojimo tradicionalna pričakovanja o stalni zaposlitveni biografiji.

Spremembe v gospodarskem svetu so tako povezane tudi s precejšnjimi spremembami v svetu zaposlovanja, zaradi česar se morajo še zlasti pogosto zaposlitveno preusmeriti starejši ljudje, ki so že aktivni na trgu dela. Toda »novi svet dela« ne zahteva zgolj novih kvalifikacij, temveč se je spremenil tudi odnos do dela.

Sociološke raziskave kažejo, da pri novih generacijah prihaja do sprememb v odnosu do dela. V »starem« kulturnem modelu, ki še ni izginil, temveč je še zdaj model današnje starejše generacije na trgu dela, delovno usmeritev značilno opredeljuje dvojje – instrumentalnost in ekspresivnost (gl. npr. Zoll 1993). »Instrumentalnost« pomeni, da je delo nujno zaradi zagotavljanja preživetja, »ekspresivnost« pa pomeni, da se identificiramo s svojim delom, sodelavci in podjetjem. Ti komponenti sestavljata skupno zaposlitveno zavest prejšnje generacije, ki je bila kolektivna, v nasprotju z današnjim skrajno individualnim razumevanjem dela. Za generacijo, rojeno v sedemdesetih letih 20. stoletja, je značilen prelom s »starim« odnosom, ki bi ga lahko označili tudi kot odnos »industrijske« vrednosti, in nastajanje novega vrednostnega odnosa, za katerega sta značilna prilagodljivost in individualizem. Zaradi tega preloma se starejši na trgu dela počutijo »dvojno stare«, ne samo zato, ker jih potrebujejo manj kot mlade ljudi, temveč ker se skupaj z njimi vse hitreje starata tudi njihovo skupno pojmovanje sveta in njihova kolektivna delovna etika, saj je javnost vse bolj pod vplivom nove »podobe mladosti«.

»Podoba mladosti« simbolizira vse večje osvobajanje posameznikov, posameznic od družbeno določenih življenjskih smeri, obenem pa poudarja njihovo individualno odgovornost, da življenje sami načrtujejo in ga živijo. To, kako posameznik, posameznica obvladuje s tem povezane izzive in tveganja, postaja individualna stvar, se pravi, da v

nasprotju z diktatom »normalne, stalne zaposlitvene biografije«, ki je bila značilna za običajno osebno zgodovino, spreminjajoče se življenjske razmere dobijo pomen šele glede na to, kako posameznik s svojim vedenjem subjektivno konstruira svojo življenjsko pot (gl. npr. Alheit *et al.* 2002).

Na tem ozadju imamo lahko za najmanjši družbeni skupni imenovalec projekt lastne biografije. Obvladovanje življenja je bistveno povezano z biografsko vnaprej strukturiranim ujemanjem posameznice, posameznika z danim družbenim kontekstom:

Dejavnosti obvladovanja življenja so le navidez usklajene s »sposobnostjo ravnanja v dani situaciji«, ker so zlasti tudi biografsko strukturirane iz lastne pretekle izkušnje obvladovanja življenja. (Böhnisch 1999: 31.)

Da bi dobili informacije o posameznikovem, posamezničinem subjektivnem pogledu in izbranih dejavnostih, potrebujemo dostop do njegove, njene biografije. Z zapisovanjem svojega življenja lahko povežemo enkratnost osebnih dejavnosti z družbeno pogojenimi strukturami. Iz zapisane biografije lahko sklepamo, kako posamezniki, posameznice obvladujejo tvegane situacije, kakšne izkušnje, potenciale in moč so iz tega razvili in kakšne vire in temeljne pogoje potrebujejo, da bi jih razvijali naprej.

Po Böhnischovem (1999) konceptu je »obvladovanje življenja« to, da ljudje, ko se znajdejo v negotovi in stresni situaciji, ohranijo sposobnost delovanja in v življenjski krizi ostanejo socialno vključeni. Dolgotrajna brezposelnost lahko ogrozi ravnovesje med sposobnostjo delovanja in socialno vključenostjo, na primer, če potreba, da bi obdržal svojo sposobnost delovanja (biti jaz), sili posameznika v uporabo nezakonitih metod, ki povzročajo socialno dezintegracijo (biti v svetu), in pride na primer do dvojnega zaslužkarstva ali pa do tega, da se posameznik obrne stran od celotne družbe dela in postane odmaknjen in apatičen. Po drugi strani pa lahko zato, da ostaja socialno vključen (biti v svetu), potlači lastno sposobnost delovanja, tako da, denimo, opravlja delo za vsako ceno in takega, ki nima tako rekoč

nič več skupnega z njegovimi potrebami in sposobnostmi (biti jaz).

Za zmožnost samoodločanja je vse bolj pomembno, da lahko vzdržujemo ravnovesje napetosti med »biti jaz« in »biti v svetu«. Kot lahko razberemo iz programov politik zaposlovanja, pa je pri obvladovanju izziva starosti v družbi dela sposobnost samoodločanja potisnjena v ozadje v prid od zunaj nadzorovanim, natanko določenim kvalifikacijam in povečanem pritisku, da bi našli zaposlitev. V delovnem paketu REFLECT projekta »U-Turn« se nam je zdelo pomembno najti načine, da bi »starejše« iskalce in iskalke zaposlitve spodbujali pri samopercepciji in sposobnosti delovanja na temelju lastnih odločitev in jih podprli v tistem, »kar si zares želijo«.

Izhodišče interdisciplinarnega pristopa »krepitev moči z medijsko uprizoritvijo«, ki ga predstavljamo v nadaljevanju, je samoodločanje, sledi pa temle smernicam:

- spoštovanje osebnih in socialnih virov, ki jih je posameznik pridobil v svoji življenjski zgodovini;
- spodbujanje osebne odgovornosti;
- povečevanje participacije, tako da posameznik oblikuje sebe in okolje.

Ključno možnost za to ponuja uporaba življenjepisa s pomočjo medijske uprizoritve.

IZHODIŠČNA IDEJA

Ena zamisel in dve metodi

»Krepitev moči z medijsko uprizoritvijo« je interdisciplinarni prijem z dvema orodjema:

- z biografskim učenjem kot procesom intervencije
- z uporabo medijev za izražanje preteklih življenjskih izkušenj.

Osrednja za oboje je tako posameznik, posameznica kot njegova, njena enkratna biografija in zagotovljena avtoriteta samoodločitve.

Že ime »M-Powerment« kaže, da pri tem pristopu igra pomembno vlogo ideja krepitve moči. Namenoma govorim o ideji, ne o konceptu, ker pristop »krepitve moči« (»empowerment«) ni natančno izdelan koncept, temveč ga sestavljajo bolj ideja in različne dejavnosti.

KREPITEV MOČI

Izraz »empowerment« (krepitev moči), ki prihaja z anglo-ameriškega področja in dobesedno pomeni pooblastilo, se osredotoča na posameznikovo moč samoodločanja in na vire, ki jih posameznik lahko produktivno uporabi, da obvladuje težke življenjske situacije. Težke situacije so pogosto povezane z izkušnjo nemoči in heteronomije. Krepitev moči pomeni, da lahko posameznik s pomočjo lastnih izkušenj poišče pot iz nemoči in lahko (znova) samostojno odloča o sebi in svojem načinu življenja. Ključne cilje te ideje povzema Herriger:

Krepitev moči je pragmatična okrajšava za spremenjeno prakso pomoči, katere cilj je spodbuditi posameznika, da najde lastne (pogosto skrite) moči, mu pomagati utrditi njegove sposobnosti samoodločanja in spreminjanja sebe in svojega življenja in ga podpreti med iskanjem življenjskega prostora in prihodnosti, ki mu bosta omogočila več avtonomije, socialne participacije in samoodločanja pri upravljanju lastnega življenja. (Herriger 2006: 7.)

Krepitev moči imamo tako lahko tudi za zavrnitev podobe nemočnega klienta, ki ga vnaprej določa njegov primanjkljaj. Prav ta ideja je v zadnjih letih tudi podpirala vzpostavitev nove kulture pomoči, in sicer strokovne ne-pomoči, ki se osredotoča na klientove lastne sposobnosti in moč. Odtlej je izraz »krepitev moči« postal znamka in se zdi nepogrešljiv del psihosocialnih storitev. Ob priljubljenosti pa ta ideja sproža tudi odzive kritičnih opazovalcev, ki ji očitajo pomanjkanje konceptualne natančnosti in diferenciacije in metodološke zavesti (gl. Herriger 2006: 8). Te kritike peljejo k sklepu, da krepitev moči ni toliko natančno izoblikovan koncept z dobro premišljenim repertoarjem metodoloških možnosti, temveč bolj nekakšna ključna beseda in izraz v boju za odvzemanje moči pokroviteljskim praksam pomoči.

Namen projekta »U-Turn« je določiti in preiskovati teoretsko vsebino in praktično vrednost rabe ideje krepitve moči pri delu s ciljnima skupinama »starejših iskalcev zaposlitve« in »starejših podjetnikov«. Pri tem smo uporabili dve metodi, ki sta blizu ideji krepitve moči.

BIOGRAFSKO UČENJE

Kot sem že omenila, nove možnosti svobode pri organiziranju lastnega življenja spremlja povečano tveganje poraza. Ker življenja ni več mogoče dolgoročno načrtovati, se vse več posameznikov »zgublja v množici življenjskih možnosti« (Herriger 2000: 110). Čeprav so življenjske zgodbe teh »izgubljenih« posameznikov zelo različne, jim je skupno to, da nase pogosto gledajo s perspektive, da jim nekaj manjka (*ibid*). To postane jasno tudi v pogovorih s »starajočimi se iskalci zaposlitve« o njihovih biografijah, ki sem jih vodila v projektu »U-Turn«.

In to je zdaj moj trenutni problem. Prej sem imel veliko denarja in nič časa. Zdaj imam malo denarja in veliko časa. (O24, transkripcija 2007: 4.)

Tudi jaz mislim, da bi danes stvari delala zelo drugače, kot sem jih prej. Zelo drugače bi ravnala, če bi imela še eno možnost. (O25, transkripcija 2007: 4.)

Najprej sem bila, kako bi rekla, najprej nisem mogla zaradi otroka, zdaj pa je otrok odrasel in ne morem, ker sem prestara. Na začetku je bil premajhen, da bi šla delat, da bi delala s polnim delovnim časom, zdaj ko je odrasel, pa ne dobim dela. (O20, transkripcija 2007: 4.)

V teh biografskih retrospektivah lahko razpoznamo »osnovno melodijo poraza« (Herriger 2000: 10). Vendar pa prizvok, da avtorjem samoreprezentacij nekaj manjka, dopolnjujejo jasne vizije in možnosti za prihodnost, ki jih ne smemo prezreti.

Ker če bi imel službo, ki bi me veselila, bi lahko stres pri delu verjetno veliko bolj prenašal, kot pri delu, ki ga ne bi maral. (O24, transkripcija 2007: 4.)

Rada sem v družbi in z družino, ki mi je zelo pri srcu, zato bi rada dobila službo, ki bi bila prava tako zame kot za mojo družino, ne eno ali drugo. To je moja osebna skrb. (O25, transkripcija 2007: 4.)

Mislim, da obstaja pravo delovno mesto zame, kjer koli že je, no, mislim, da je moj cilj priti

tja. To bom poskušala, priti tja, kjer mi bo všeč, kjer bom tudi zadovoljna. (O20, transkripcija 2007: 4).

Izjave, ki izhajajo iz procesa spominjanja zgodovine življenja, kažejo, da spominjanje in pripovedovanje pomagata, da se iz lastne zgodbe kaj naučimo. »Delati na svoji biografiji«, »delo spominjanja« ali »biografsko učenje« so ključne besede, ki proces biografskega spominjanja in pripovedovanja oblikujejo v metodo psihosocialne prakse. Bistvo vsebine tega pristopa je v povezovanju preteklosti s prihodnostjo. (gl. Herriger 2006: 105):

Razmislek. Biografsko učenje je na eni strani samotematizacija, samopotrditvev in subjektivno doživljanje svoje življenjske osi. Primerljivo je s potovanjem v posameznikovo, posameznično preteklost, med katerim se življenjske situacije, ki jih iz perspektive sedanjosti dojemamo kot problematične, na videz same od sebe pojavijo v razpravi. Ko znova odkrijemo te situacije, lahko doživimo tudi strategije in sposobnosti, ki so nam jih pomagale obvladovati in smo jih delno že imeli za pokopane. Tu je poudarek na rekonstrukciji kontekstov dejavnosti, izkustvenih obzorij in pomena medsebojnih odnosov in življenjskih uspehov, ki so pogosto umeščeni vanje.

Oblikovanje vizije. Na drugi strani je biografsko učenje raziskovanje prihodnosti, med katerim o življenjskih poteh, ki smo jih odkrili v svoji biografski preteklosti, razmišljamo prek meja sedanjosti in jih vključimo v načrte za prihodnost. Te konstrukcije urejanja življenja, ki so orientirane v prihodnost, omogočijo udeležencem, da razvijejo strategije za prihodnost. Te pa pomagajo posameznikom, posameznicam povečati življenjsko pripravljenost, avtonomijo in nadzor nad življenjem. Tako skladno z idejo o krepitvi moči podpiramo njihovo kompetentnost in poljubne načine življenja.

Preprosto povedano, biografsko učenje povezuje:

- priznanje preteklih izkušenj in prakticiranih dejavnosti
- razmislek, ki nam jih pomaga doživeti
- vključitev v organizacijo prihodnjega osebnega poteka življenja.

Delo pri projektu »U-Turn« je bilo osredotočeno na spremljanje udeležencev skozi »proces krepitve moči«. Med dveletnim projektom smo delali s 14 iskalci zaposlitve iz Salzburga in Vorarlberga in z osmimi podjetniki iz Graza in Vorarlberga. Skupaj smo, ne glede na njihov trenutni status (zaposleni ali brezposleni), začeli odpirati prostore za biografsko učenje, z namenom, da bi

- odkrili možnosti in omejitve, da bi njihove izkušnje uspešno prenesli iz biografske v zaposlitveno kariero
- naredili njihove strategije in vizije vidne
- tako podprli proces razmisleka in vključitve v prihodnost.

Da bi naredili tisto, kar smo iskali in našli na teh področjih učenja, vidno in da bi udeleženci lahko o tem razmislili, smo uporabili oblike medijske uprizoritve.

MEDIJSKA UPRIZORITEV

»Medijska uprizoritev družbenih realnosti« sledi tradiciji in cilju družbeno-kulturne prakse. Družbeno-kulturna animacija je, denimo, že vzpostavljena kot pomemben steber socialnega dela v Švici, medtem ko so v Avstriji diskurzi o družbeno-kulturnem delu in posebno o umetnosti kot socialni intervenciji še precej marginalni (gl. Wrentschur 2006: 397).

Po Moserju in sodelavcih (1999, v Wrentschur 2006: 397) naj bi ta inovativni metodološki pristop med drugim navdihoval in podpiral posameznike, da bi izboljšali svoje življenjske pogoje in kakovost življenja. Z različnimi ustvarjalno-kulturnimi izraznimi oblikami (npr. s pisanjem in literarnimi delavnicami, gledališkimi delavnicami ali glasbenimi dogodki) spodbujamo posameznike, posameznice, da se neposredno tam, kjer živijo, in v svojih medsebojnih odnosih izvirno izrazijo in povejo, kaj je zanje pomembno. To izražanje omogoči, da (znova) pridobijo nadzor nad svojim vsakdanjim življenjem v interakciji z danim okoljem in okoliščinami (Hongler 1998 v Wrentschur, *op. cit.*).

Te družbeno-kulturne dejavnosti so oblika participatorne intervencije, ki je tesno

povezana s predstavo o lastni zmožnosti, kot jo podpira ideja o krepitvi moči, z doseganjem samoodločanja in avtonomnega načina življenja. Družbeno-kulturno delo imamo za emancipatorno prakso, ki se začne s posameznikovimi, posamezničinimi možnostmi in viri in se manj ukvarja z njegovimi, njenimi socialnimi problemi in primanjkljaji.

Posledica tega je, da smo v projektu »U-Turn« razvili pristop »krepitev moči z medijsko uprizoritvijo« v interdisciplinarnem procesu med sociološko in medijsko umetniško perspektivacijo³, pri čemer smo se osredotočili na filmski prikaz.

Zgodovinsko gledano je v dobi medijev na voljo veliko medijev, ki bi jih lahko na različne načine vključili v delo s ciljno skupino. Spremembe v tehnični dostopnosti medijske produkcije in v spremljajoči demokratizaciji in senzibiliziranju ravnanja z mediji so omogočile nove metode, ki prinašajo nove prednosti in trajnostne rezultate. V interdisciplinarnem kombiniranju sociološkega, svetovalnega, umetniškega in medijsko-produkcijskega strokovnega znanja smo ciljni skupini v tem projektu omogočili dostop do filmskih poetičnih prostorov.

Poleg priprave »dramaturgije«, ki smo jo oblikovali skupaj z udeleženci v njihovem življenjskem okolju, smo jih spodbujali tudi k filmski samouprizoritvi, s katero so »na odru« »razgalili« pretekle izkušnje. Tako so klienti postali akterji. V žarišču tega pristopa je vzpostavitev distance med »odrom« in »realnostjo«. Metoda omogoča vzpostavitev eksperimentalnega prostora, kjer ni ovir in preprek in lahko čutno, igrivo in kreativno odkrivamo lastne možnosti in sposobnosti. Ko tako preizkusimo nova področja artikulacije in dejavnosti, trajno spodbudimo kompetentno samopodobo in občutek samospoštovanja. Tako se za ovinkom medijske uprizoritve prikaže posameznikov, posamezničin potencial,

ki se prek zanke razmisleka vrne v njegovo, njeno družbeno realnost in ga, jo spodbudi k novim dejavnostim.

V nasprotju z realnostnimi šovi in video delavnicami je izjemna prednost filmskega poetičnega prostora v tem, da nam omogoči produkcijo izvirnega izdelka, ki je posledica medsebojnega prepletanja različnih medijskih ravni, ki daleč presegajo sporočila vsake posamezne ravni. Tako je izrazni spekter obsegal fotografske narativne niti, slušne, vizualne in avdiovizualne posnetke vse do vizionarskih oblik samoizražanja. Ključen pri tem je bil kriterij lastnih izkušenj; tako orodje kot predmet obdelave so bili teme, občutki, fantazije in izkušnje udeležencev.

Z medijsko-tehničnega stališča se nam je zdelo pomembno, da razvijemo in uresničimo dramaturški koncept, ki na eni strani v narejenem izdelku odraža moč filmskih poetičnih prostorov, na drugi pa zagotovi, da prikazano realno izvedemo in trajno uporabimo v okviru ukrepov politik na trgu dela. Konflikt med tema dvema diametralno nasprotnima dejavnikoma ima po našem inovativni potencial za »krepitev moči z medijsko uprizoritvijo«.

V nadaljevanju bi rada predstavila kontrolni seznam za uporabo te metode, ki temelji na našem delu v projektu »U-Turn«.

Scenarij

Kaj je pomembno?

Najbolje je, da proces »M-powerment« umestimo kot delno storitev v številne procese socialnega dela. Čeprav smo pristop razvili in preskusili na področju vključevanja v sfero dela, ga lahko uporabimo in bi ga morali uporabiti tudi na drugih področjih. Načeloma ga lahko uporabimo pri različnih ciljnih skupinah (priseljencih, iskalcih zaposlitve, deprivilegiranih mladostnikih ipd). Pomemben kriterij je, da udeleženci pri njem sodelujejo prostovoljno in soglašajo, da bodo svoje zgodbe medijsko uprizorili.

Poleg tega moramo process tudi podrobno vnaprej načrtovati, pri čemer moramo vključiti vse perspektive, da bi lahko upoštevali različne

³ Sociološko perspektivo je uporabila Sozialökonomische Forschungsstelle (SFS), ki jo je zastopala avtorica pričujočega članka, umetniško-medijsko pa Paul Weihs iz združenja Rewalk.

zahteve in pričakovanja vseh udeležencev. Prvi prizor scenarija namenja temu ustrezen prostor.

Prvi prizor: ozaveščanje

Te metode in pristopi pripravijo posameznika, posameznico, da se angažira, vključujejo krepitev samozaupanja in to, da razjasnjevanje vlog in pričakanj od vsega začetka vzamemo kot proces, v katerem morajo biti enakovredno udeleženi vsi sodelujoči. Sodelujoči so navadno tile:

- *Organizacije, odgovorne za socialno delo kot partnerji, in odgovorne osebe, ki delajo s ciljnim skupinami (vodje usposabljanj, svetovalci, ulični delavci itn.).* Ti so na eni strani kontaktne osebe za ciljne skupine in na drugi odgovorni za to, da »proces krepitve moči z medijsko uprizoritvijo« vključijo v svoj delovni process in da se vanj vključijo tudi sami;
- *Akterji (igralci).* To so člani zadevnih ciljnih skupin, ki sodelujejo v tem procesu, s svojimi individualnimi zahtevami in interesi;
- *Medijsko in sociološko usmerjanje in spremljanje.* Obe perspektivi in njune kompetence bi morala zastopati zunanja predstavnika, ki bi zagotavljala interdisciplinarni navdih in kakovost vložnega in proizvedenga (inputa in outputa).

Priprave vključujejo to, da skupaj z igralci in partnerji določimo vsebino, cilje in potrebe in naredimo podroben osnutek medijske postavitev krepitve moči. Ta korak je potreben, ker partnerji delujejo kot multiplikatorji in formalno vpeljejo sodelujoče v proces krepitve moči. V pripravljalni fazi poskrbimo tudi, da so zagotovljeni temeljni pogoji za delo (prostor, material itn.), in ozavestimo člane ciljne skupine o tem, da lahko na odru poiščejo drugačno perspektivo družbene realnosti. Pri tem je pomembno, da ugotovimo, kakšni so igralci v svojem vsakdanjem življenju, v svojem življenjskem svetu, in da to vzamejo za izhodišče svojega dela. To je pogoj, da bo vsak lahko oblikoval lasten dramaturški koncept, ki bo usklajen tudi z interesi in vsebinskimi izhodišči skupine.

Drugi prizor: odpiranje poetičnega prostora

Ko sklenemo fazo ozaveščanja, naredimo osnutek dramaturške postavitev za vsakega posameznika. To pomeni, da razvijemo določen vzgib, ki se tiče biografij članov ciljne skupine in njihovih namenov, in zagotovimo potrebni material za postavitveni okvir. Začetni vzgib spodbudi igrivo ustvarjalno interakcijo z določenim izkustvenim segmentom iz življenjepisa članov skupine. Tak segment je lahko na primer »moj vstop v svet dela«. Vzgib, da naredimo ta pomemben del življenja spet dostopen izkušnji, pa je lahko to, da spodbudimo udeležence, naj pobrskaajo po svoji skrinji zakladov osebnih izkušenj, se pravi, pogledajo v dnevniške zapiske, fotografije, posnetke itn. in naredijo osnutek scenarija za prihodnost, po katerem bodo s pomočjo spominjanja (ponovno) stopili v svet dela. Dramaturška postavitev naj bo uglašena s potrebami igralcev in igralk, ker je to edini način, da sprevidijo vsak svoje osebne ključne izzive. Koordinacija dramaturške postavitev s posameznikovimi, posamezničinimi potrebami je bistvena tudi zato, da udeleženci, udeleženke razvijejo samozaupanje, ki je potrebno, da se lahko angažirajo v procesu dela, ki navsezadnje zadeva njihove lastne osebne zgodbe.

Zgled dramaturgije

V projektu »U-Turn« smo razvili dramaturgijo zlasti s pomočjo vprašanj, ki so zadevala posameznikovo, posamezničino dramaturško postavitev:

- Kako starejši iskalci zaposlitve doživljajo problem, da se starajo v delovni družbi? (Status.)
- Kako so obvladovali probleme v preteklosti? (Biografija kot skrinja zakladov izkušenj.)
- Kako načrtujejo prihodnost v luči svoje preteklosti? (Urnovešanje.)

Razmisliti je bilo treba o namenih in ciljnih vseh udeležencev in tudi zato, da smo lahko upoštevali njihova različna ozadja, delati z različnimi tehnikami, ki so vključevale:

- pregledovanje fotografij
- pregledovanje odlomkov, ki pripovedujejo življenjsko zgodbo

- tehniko določanja strukture za uravnotežanje preteklosti s prihodnostjo
- simbolni pregled življenjske poti za izdelavo vizije za prihodnost.

Tretji prizor: Uprizoritev

Ko smo odprli prostor cikličnega doživljanja preteklosti in prihodnosti, smo omogočili proces usmeritve dejavnosti. Ustvarjanje je povezano s sinergijo med uprizorjenimi dejavnostmi in učenjem. Tako igranje kot učenje sta vselej interaktivna in se odvijata postopno glede na probleme in interese, ciljna skupina pa je ves čas pozorna, ali prispevata k temu, da posameznik, posameznica v primernem času doseže zastavljeni cilj. Zamišljeno dramaturško postavitvev (zgornji primer) nato scensko uprizorimo in to posnamemo (fotografiramo, posnamemo na video itn.). Ta medijski material je lahko zrcalo realne izkušnje. Uprizorimo pa lahko tudi druge »identitete« v svetu dela, ki so drugačne od resničnih in predstavljajo uprizoritev poteka »neke druge«, hipotetične kariere.

Poudariti moramo, da udeleženci na začetku doživijo proces samoreprezentacije kot posebno vznemirljiv, saj ponuja možnost, da se dvignejo nad vsakdanje življenje in znane situacije. Pomembno je, da je to prostor, ki zdaj povsem pripada udeležencem – oni so akterji, igralci v lastnih zgodbah, v svojih življenjepisih.

Odrska produkcija, ki jo ustvarimo na ta način, dovoljuje, da »smo« nekdo drugi in da se dojemamo drugače. Gre za proces učenja. Pri tem je pomembno, da proces samoreprezentacije poteka vodeno:

- da se pogovarjamo, posameznike, posameznice pripravimo, da pripovedujejo, razmišljajo in oblikujejo vizije
- da nadzorujemo filmsko percepcijo – perspektivo, svetlobo, prizore itn.

Četrty prizor: refleksija

Ko smo še v fazi ustvarjanja, ustvarjeni material pregledamo in ga povežemo v začasno celoto oz. vmesno stopnjo dela. Poiščemo rdeče niti in ugotovimo, kaj so njihove značilnosti. Za

udeležence, udeleženke so ključni izziv izhodišča, začetne točke. Ko razpoznajo, kakšne načine obvladovanja problemov so razvili, spoznajo tudi načine in konkretne možnosti za nove in inovativne dejavnosti in zmožnost za ravnanje z izzivom. Te rdeče niti in prelomnice so gradivo, ki nam bo priskrbelo navdih za razmislek.

Samoreprezentaciji neposredno sledi to, da povzamemo izbrane delce in jih povežemo v medijsko oblikovano zgodbo, ki jo nazadnje predstavimo ciljni skupini skupaj z zadevnimi organizacijami. Ta medijski povzetek seveda vsebuje posameznikove, posameznične interpretacije družbene in medijske perspektive in v bistvu ustreza njegovi, njeni predstavi, ki smo jo v tem času lahko dosegli pri njem/njej.

Peti prizor: razmislek

O tej – naši – predstavi zdaj razmislimo v kontekstu skupinske razprave po ključnih točkah:

- razjasnimo, ali se posamezniki čutijo dovolj dobro predstavljene, ali njihova predstavitev ustreza njihovim namenom in temu, kako dojemajo sebe, ali pa smo kaj povsem narobe razumeli
- pogovorimo se tudi o tem, kako so doživljali proces dela in kako se zdaj počutijo
- pogovorimo se o tem, kako lahko material uporabijo za naprej
- ugotovimo, kaj je posameznik, posameznica imel, imela od tega procesa.

V tej zadnji fazi razmislimo o številnih perspektivah in usmeritvah dejavnosti, ki so prišle na dan v prejšnjih fazah dela. O načrtih za prihodnost razmislimo v skupini – »profesionalni skupnosti igralcev«. Ko razvoj svojih sposobnosti in dožemanja sebe prevedemo iz medijsko uprizorjenega procesa v scenarij posameznikove aktualne realnosti, lahko udeleženci, udeleženke slednjič začutijo, da imajo moč.

Šesti prizor: postprodukcija

Material, ki smo ga izdelali z medijsko uprizoritvijo, nato ponovno tehnično obdelamo in ga v dogovoru z igralci, igralkami umestimo v javni prostor. Občinstvo opozorimo na aktualne

tematske poudarke, ki izhajajo iz tega, kar so udeleženci, udeleženke ustvarili med procesom krepiteve moči. Pri projektu »U-Turn« smo se posebej ukvarjali s produkcijo videa in razglednic udeležencev in udeleženk in z njihovimi nastopi v okviru dogodkov na temo »Starost in delo«.

Sedmi prizor: interpretacija

V končnem konceptualnem razmisleku o teh »poetičnih prostorih« lahko inovativne rešitve in strategije obvladovanja problemov udeležencev in udeleženk rekonstruiramo tudi iz znanstvene perspektive. Zato je posebej pomembno, da se osredotočimo na naravo ustvarjalnega procesa. V ta namen materiale, ki so jih udeleženci, udeleženke ustvarili med lastnim procesom produkcije, sistematično pripravimo za analizo. Poudariti je treba, da gre pri tem za začetne predstave o sebi, za fragmentirane poglede na proces oblikovanja lastne usmeritve, ki jih moramo razumeti na temelju ozadja vsakega posameznika in posameznih družbenokulturnih kontekstov. Poleg tega lahko imamo med posameznimi fazami produkcijskega procesa kvalitativne razprave (skupinske razprave in individualne pogovore), da podpremo vsebinsko usmeritev posamezne faze dejavnosti. V drugem koraku lahko simbolne oblike izražanja (fotografije, video) in vsebine pogovorov (avdio dokumenti, transkripcije) interpretiramo z besedilnimi, slikovnimi ali video interpretacijskimi postopki (gl. npr. Bohnsack 2001). Te analize primerov nazadnje omogočijo razvoj nadaljnjih posebnih ukrepov glede na področje posamezne aktivnosti.

Odjavna špica

Nekaj misli

Namen pričujočega članka je spodbuditi bralce in bralke, da bi posnemali in naprej razvijali opisano metodo. Preostale vrstice bi rada uporabila za nedvomno pomembno vprašanje, in sicer, ali in kako bi lahko tak interdisciplinarni metodološki pristop vključili v poučevanje v visokošolskih programih.

To bi lahko morda uresničili v kontekstu interdisciplinarnih delavnic raziskav in razvoja

v okviru študijskih programov, kot sta »zdravje in socialne zadeve« in »mediji in oblikovanje«. Za namen takega projektne študija bi lahko ozavestili študente obeh študijskih smeri o interdisciplinarnosti pristopa in jih spodbudili, da bi ustvarjali in izvajali projekte krepiteve moči z medijsko uprizoritvijo.

Primerno trajanje študija bi bilo dva semestra, ki bi v grobem pokrivala tele dejavnosti:

Prvi semester

- Uvod: seznanjanje z možnostmi pristopa »M-Empowerment« in uvod v specifično problematiko socialne izključenosti.
- Ustvarjanje in načrtovanje projekta: Okolje »M-Empowermenta« določijo potencialni udeleženci skupaj s študenti in pripravijo primeren koncept.

Drugi semester

- Izvedba projektov skupaj s ciljnim skupinami.
- Vodenje postprodukcije: priprava ustvarjenih medijskih uprizoritev in navodila za analizo študijev primerov.
- Predstavitev rezultatov izbrani publikli.

Tak projektne študij bi na več ravneh prinesel inovativnosti za študente:

- učenje interdisciplinarnega znanstvenega in praktičnega pristopa
- sočutno obravnavo zadevnih socialnih problemov
- seznanjanje z načrtovanjem in izvedbo projekta, zlasti raziskava možnosti in omejitve
- preskušanje »krepiteve moči z metodo medijske uprizoritve«
- potrjevanje ugotovitev s participatornim delom na odnosih z javnostjo
- skupaj tema in metodološki pristop ponujata številne možnosti za podrobnejšo nadaljnjo uporabo med pisanjem diplomske naloge.

Taka delavnica raziskovanja in razvoja bi imela tudi nezanemarljiv pomen za sam študijski program, saj interdisciplinarni pristop omogoča več usklajenih pristopov, ki bi na inovativen način utrjevali znanstveno avtoriteto in bi jih lahko razširili na regijsko in medregijsko območje.

VIRI

- ALHEIT, P., DAUSIEN, B.** (2002), *Bildungsprozesse über die Lebensspanne und lebenslanges Lernen* (Vseživljenjski izobraževalni procesi in vseživljenjsko učenje). V: Tippelt, R. (ur.), *Handbuch Bildungsforschung* (565–585). Opladen: Leske und Budrich.
- AMS** (Avstrijski zavod za zaposlovanje) (2006), *Arbeitslosigkeit nach Alter und Vormerkdauer 2006* (Nezaposlenost glede na starost in trajanje statusa brezposlenosti 2006). Dostopno na: <http://iambweb.ams.or.at/ambweb/AmbwebServlet> (25/06/2007).
- ANASTASIADIS, M.** (2007), *Empowerment durch mediale Inszenierung* (Krepitev moči z medijsko uprizoritvijo). Poročilo o ugotovitvah delovnega paketa REFLECT v modulu 4 razvojnega partnerstva EQUAL II U-Turn. Neobjavljen dokument, Vienna. Dostopno na: <http://www.u-turn.at>.
- BECK, U.** (1986), *Die Risikogesellschaft* (Svet družbe tveganja). Frankfurt on the Main: Suhrkamp Verlag.
- BOHNSACK, R., NENTWIG-GESEMANN, I., NOHL, A. M.** (ur.) (2001), *Die dokumentarische Methode und ihre Forschungspraxis* (Dokumentarna metoda in njena raziskovalna praksa). Opladen: Leske und Budrich.
- BÖHNISCH, L.** (1999), *Sozialpädagogik der Lebensalter* (Socialna pedagogika staranja). Weinheim/München: Juventa Verlag.
- HERRIGER, N.** (2006), *Empowerment in der Sozialen Arbeit* (Krepitev moči v socialnem delu). Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- MOSBERGER, B., MURALTER, D., ZDRAHAL-URBANEK, J.** (2007), *Praxishandbuch Ältere am Arbeitsmarkt* (Praktični priročnik Starejši na trgu zaposlovanja). Neobjavljen dokument, Vienna. <http://www.ams-forschungsnetzwerk.at/> (26/06/2007).
- ÖSTAT** (2007), *Zaposleni in nezaposleni po starosti, evalvacija iz podatkovne baze ISIS 26*, junij 2007.
- SENNETT, R.** (2000), *Der flexible Mensch* (Razkroj značaja). Berlin: Siedler Verlag.
- SENNETT, R.** (2005), *Die Kultur des neuen Kapitalismus* (Kultura novega kapitalizma) Berlin: Siedler Verlag.
- TEP_EQUAL_Elderly, ZSI – Zentrum für Soziale Innovation** (ur.) (2006), *Pakte-Grünbuch Ältere* (Pacts Green Paper Elderly). Neobjavljen dokument, Vienna. Dostopno na: <http://www.elderly.at/> (26/06/2007).
- WRENTSCHUR, M.** (2006), *Soziokultur und Soziale Arbeit – Von der kulturellen zur sozialen Partizipation?* (Družbeno-kulturno in socialno delo – od kulturne k socialni participaciji?). V: Heimgartner, A, Laueremann, K. (ur.), *Kultur in der Sozialen Arbeit* (396–417). Klagenfurt, Laibach, Vienna: Verlag Hermagoras/Mohorjeva.
- ZOLL, R.** (1993), *Alltagssolidarität und Individualismus* (Vsakdanja solidarnost in individualizem). Frankfurt on the Main: Suhrkamp Verlag.